

Research Paper

Iranian Cultural Studies, Ignoring Subalterns and Depoliticization

Sayedeh Efat Ebrahimi¹, Siavash Gholipoor^{2*}, Homayoon Moradkhani³

1. MA in Sociology, Department of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

2. Associate Professor, Department of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

Received: May 17, 2022

Accepted: August 11, 2022

Available online: August 21, 2022

Abstract

The present study analyzes the position of cultural studies in Iran through articles published in the quarterly journal of cultural studies and communication in the period 2013-2017. The theoretical basis of the research was the views of Chris Rojek, who divides this field of knowledge into four periods: national-popular, textual-theatrical, global post-belief, and governance and politics. Qualitative meta-analysis was used and the data collection technique was document review. According to findings, out of 156 papers reviewed, 97 papers are in the field of cultural texts, 25 papers are about the marginalized, 8 articles are about daily life, 7 articles are about the analysis of popular culture, 4 articles are about cultural politics, and 14 articles cover other topics. The content of the articles indicates that cultural studies in Iran does not tend to represent silent voices; does not pay much attention to context and texture; It is abstract and the study population is the middle-class people of Tehran. Meanwhile, Iran has a range of different social groups with experience of multiple forms of inequality both in the field of redistribution policy and in the realm of recognition policy. In this sense, most of these studies seem to be limited to depoliticizing society and do not intervene much. But that is not the whole story. Although significant changes have taken place in the last two decades and an important part of our lives is affected by complex economic and political processes, this area of knowledge still seeks textual studies. It does not pay attention to how it changes at the level of the material reality of everyday life. Finally, cultural studies in Iran have not yet been able to follow a particular research program and It has not yet achieved the creation of Iranian cultural studies that is inherent in this thought.

Keywords:

Cultural studies. Cultural policies. Cultural text. Everyday life. The marginalized people. Popular culture

Citation: Ebrahimi, S. E., Gholipoor, S., & Moradkhani, H. (2022). Iranian Cultural Studies, Ignoring Subalterns and Depoliticization. *Sociology of Culture and Art*, 4(2), 75-88.

Corresponding Author: Siavash Gholipoor

Address: Department of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran

Tell: +989181261651

Email: gholipoor.sia@gmail.com

Extended Abstract

1- Introduction:

Cultural studies as a dynamic research program has a high position in the field of humanities. The formation of this field of knowledge goes back to the Center for Contemporary Cultural Studies of the University of Birmingham, England. The center was first established by Hogarth in the 1960s and has been influenced by two currents of thought. First, literary criticism or the tradition of culture critics, especially the current Levisism, second, Western Marxism. This center provided the basis for carrying out a series of cultural research such as media, identity, ethnicity, immigrants, class, and gender. Cultural studies in its western experience basically belongs to the Subordinate and seeks to analyze and interpret the marginalized strata in terms of (gender, ethnicity, class, and race). But the purpose of cultural studies in Iran is different. It seems that the influence of accepting this approach in Iran from its western roots has not been integrated and coherent. The agenda of this approach and its topics and goals have received less attention and scientific evaluation. By agenda, we mean focusing on related issues such as media studies, identity studies, urban studies, textual studies, or cultural policy. The current research aims to evaluate the scientific articles published in this field by considering the "subject" and "objective". It is obvious that by having a correct understanding of these two, it is possible to make a more accurate assessment of the representation of marginal groups in Iran and the goals of this research program.

2- Methods:

The research method is meta-analysis. The reviewed texts of this research are 156 scientific-research articles based on the paradigm of cultural studies in the quarterly journal of the Iranian Association for Cultural and Communication Studies, which were published between 1992 and 1996. Data analysis was done in 5 steps. 1. Organization of data. The data were categorized according to five categories of Subordinate, cultural texts, daily life, popular culture, and cultural policy. 2. Data classification was done within each separate field. 3. Checking the research questions according to the data: In the discussion of the topic, social existence was the subject of research and in the goal section, its purpose was considered. 4. Search was done to justify the data. 5. Writing the report was done.

3- Findings:

More than two decades have passed since the beginning of the field of cultural studies in Iranian universities. This field of knowledge has some characteristics that make it different from its main source in the Birmingham school.

Contextuality: Cultural studies is contextual knowledge by nature. This type of study is less abstract and pays attention to the reality, the conditions of the possibility of social events, power relations, and relations resulting from them.

Emancipation: Cultural studies in Iran are confined to the university environment and are not related to society. This field of study not only does not provide a serious critique of society's situation but also does not base its knowledge on specific and specific interests. Therefore, with such conditions, one cannot expect from this approach the realization of emancipation at the level of the materialism of the forces.

Ignoring Subordinate and paying attention to the Tehrani middle class: the purpose of cultural studies has been to pay attention to Subordinate and people on the margins and to their issues and problems, in order to represent their problems and provide the basis for change to improve their quality of life. But this approach in Iran has focused its attention on the middle class.

Social change: Cultural studies has always been against depoliticization since the beginning of its development in the western experience and has had plans in this field, but in Iran it lacks a plan for intervention in the field of politics.

Text-centeredness: Most of the studies conducted in the field of Iranian cultural studies are text-centered and examine society through the text.

Not having a research tradition: there were articles that were not included in any of our desired indicators, there were also a number of articles that were not conducted with the approach of cultural studies, but were published in the Cultural Studies Quarterly.

Ignoring cultural policy: Cultural studies have performed poorly in the field of cultural policymaking, either they basically did not want to get involved in this field or they do not know what cultural policymaking is, as a result, not many studies have been conducted in this field and this is one of the weak points of this approach in Iran. Cultural studies in Iran is not able to deal with the

cultural policy because it pays too much attention to the review of texts.

4-Discussion and Conclusion:

Considering what has been said, it should be noted that cultural studies in Iran are highly abstract and do not approach phenomena in a very pragmatic and experimental way, and are only satisfied with description. Another reason for the weakness of studies in this approach is perhaps the lack of specific discourse and the lack of research tradition among the conducted researches. It seems that a part of cultural studies in Iran has served the market and the concern of justice has been forgotten. With these interpretations, cultural studies lead to the production of organic intellectuals, which Hall mentions as the goal of cultural studies. It is clear from the evidence that the related mechanisms of

cultural studies, both at the institutional level and at the discourse level, in contemporary Iran, instead of producing this type of intellectuals, produce more traditional intellectuals. In the end, it seems that this approach in Iran does not lead to anything worthy of attention for the society, because the special knowledge that has been produced in the name of cultural studies, is neither expected by a specific audience for it nor is coherence found in it.

5- Funding

There is no funding support.

6- Authors' contributions

Siavash Gholipour, the corresponding author of this article, is an Associate Professor at the Department of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

7- Conflict of interests

Authors declared no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

مطالعات فرهنگی ایرانی، نادیده گرفتن فرودستان و سیاست‌زدایی

سیده عفت ابراهیمی^۱، سیاوش قلی‌پور^{۲*}، همایون مرادخانی^۳

- ۱- کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
- ۲- عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
- ۳- عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

چکیده

پژوهش حاضر به تحلیل جایگاه مطالعات فرهنگی در ایران از خلال مقالات منتشرشده در فصلنامه‌ی مطالعات فرهنگی و ارتباطات در فاصله زمانی ۱۳۹۶-۱۳۹۲ می‌پردازد. مبنای نظری مقاله مبتنی بر دسته‌بندی کریس روجک است که این حوزه از دانش را به چهار برهه ملی-مردمی، متنی-نمایشی، جهانی-پسازادباوری و حکومت‌مندی و سیاست تقسیم می‌کند. روش مورد استفاده «فراتحلیل کیفی» و فن گردآوری داده‌ها مبتنی بر بررسی اسناد است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از ۱۵۶ مقاله بررسی‌شده، ۹۷ مقاله در حوزه‌ی متون فرهنگی، ۲۵ مقاله در حوزه‌ی فرودستان، ۸ مقاله در باب زندگی روزمره، ۷ مقاله در تحلیل فرهنگ عامه، ۴ مقاله مربوط به سیاست‌گذاری فرهنگی و ۱۴ مقاله نیز سایر مباحث را در بر می‌گیرند. مضمون مقالات بیانگر آن است که مطالعات فرهنگی در ایران تمایلی به بازنمایی و نمایندگی صداهای خاموش ندارد؛ به بافت و زمینه‌ی واقعی نمی‌نهد؛ انتزاعی است و جامعه هدف آن طبقه‌ی متوسط تهران می‌باشد. این در حالی است که کشور ایران دارای طیفی از گروه‌های اجتماعی مختلف با تجربه‌ی شکل‌های چندگانه نابرابری هم در حوزه‌ی سیاست بازتوزیع و هم در قلمرو سیاست‌بازشناسی است. از این حیث، به نظر می‌رسد اغلب این مطالعات به سیاست‌زدایی از جامعه و مردم محدود می‌شوند و چندان به مداخله راه نمی‌برند. ولی این تمام داستان نیست. برای مثال، با این‌که در دو دهه اخیر تغییرات اجتماعی چشمگیری رخ داده است و بخش مهمی از زندگی ما متأثر از فرآیندهای پیچیده‌ی اقتصادی و سیاسی است، اما این حوزه از دانش کماکان در پی مطالعات متنی است و التفاتی به چگونگی تغییر در سطح واقعیت مادی زندگی روزمره ندارد. مهم‌تر از همه این که مطالعات فرهنگی در ایران تاکنون نتوانسته سنت پژوهشی خاصی را دنبال کند و از این رهگذر هنوز به خلق مطالعات فرهنگی ایرانی که ذاتی این شیوه از اندیشه است دست نیافته است.

تاریخ دریافت: ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۰ مرداد ۱۴۰۱

تاریخ انتشار: ۳۰ مرداد ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: زندگی روزمره،

سیاست‌گذاری فرهنگی، فرودستان، فرهنگ

عامه، متون فرهنگی، مطالعات فرهنگی.

استناد: ابراهیمی، سیده عفت، قلی‌پور، سیاوش و مرادخانی، همایون. (۱۴۰۱). مطالعات فرهنگی ایرانی، نادیده گرفتن فرودستان و سیاست‌زدایی.

فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۴(۲)، ۷۵-۸۸.

* نویسنده مسئول: سیاوش قلی‌پور

نشانی: گروه علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

تلفن: ۰۹۱۸۱۲۶۱۶۵۱

پست الکترونیکی: gholipoor.sia@gmail.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

مطالعات فرهنگی^۱ به مثابه یک برنامه پژوهشی پویا جایگاه والایی در حوزه علوم انسانی دارد. شکل‌گیری این حوزه از دانش به مرکز مطالعات فرهنگی معاصر دانشگاه بیرمنگام انگلستان بر می‌گردد. این مرکز ابتدا توسط هوگارت^۲ در دهه ۱۹۶۰ تأسیس شد و متأثر از دو جریان فکری بوده است. نخست، نقد ادبی یا سنت منتقدان فرهنگ به ویژه جریان لیویسیسم. دوم، مارکسیسم غربی. این مرکز زمینه‌ی انجام مجموعه‌ای از پژوهش‌های فرهنگی مانند رسانه، هویت، قومیت، مهاجران، طبقه و جنسیت را فراهم ساخت. پیشگامان این حوزه، بیشترین تمرکز خود را بر فرهنگ عامه و طبقه‌ی کارگر گذاشتند. آنان برای درک بهتر انسان و جامعه، مفهوم فرهنگ را محور قرار دادند و به مطالعه کارکردها و تغییرات فرهنگ پرداختند. از دهه ۱۹۶۰ که استوارت هال^۳ رهبری مرکز را بر عهده گرفت، همراه با همکاران خود بیش از هر چیز به ارتباط بین شکل‌های فرهنگی و جنبش‌های مقاومتی طبقه‌ای، نژادی، جنسیت و سیاسی توجه کردند.

مطالعات فرهنگی به تدریج در کشورهای دیگر از جمله آمریکا، استرالیا، کانادا و غیره ورود پیدا کرد و این کشورها مطالعات خود را بنا به تجاربی که داشتند در یک حوزه‌ی خاص متمرکز کردند. برای مثال، می‌توان از شاخه‌ی «جامعه‌شناسی فرهنگ» در آمریکا، «مطالعات پسا ساخت‌گرایانه» در فرانسه و «مطالعات عمومی فرهنگ» در استرالیا، کانادا و سایر کشورها و مراکز علمی مختلف که در عین اشتراک تا حدی از شاخه انگلیسی مطالعات فرهنگی متمایز بودند نام برد. مطالعات فرهنگی در ایران از سال ۱۳۸۱ به عنوان یک رشته دانشگاهی شروع به پذیرش دانشجو کرد و بدین صورت فعالیت خود را آغاز کرد. این رشته ابتدا در سه دانشگاه علامه طباطبائی، علم و فرهنگ، و تهران دایر شد، اما پس از آن دو دانشگاه کاشان و رازی نیز در این رشته دانشجو پذیرش کردند. برخلاف جریان غربی مطالعات فرهنگی که خارج از دانشگاه شکل گرفت، این جریان در ایران در فضای آکادمیک و به صورت بخشی از سیاست‌گذاری علمی دستگاه اداری دانشگاه پا گرفت.

مطالعات فرهنگی در تجربه غربی آن، اساساً متعلق به فرودستان است و به دنبال تحلیل و تفسیر افشار در حاشیه (چه از لحاظ جنسیت، قومیت، طبقه و نژاد) است. بررسی زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی این گروه‌ها، رابطه‌ی آنها با سیاست، سیاست‌گذاری فرهنگی جهت ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی آنان، بر ساخت وضعیت اجتماعی و فرهنگی آنان، بازنمایی آنان در رسانه‌های مختلف و زمینه‌های تاریخی ظهور و شکل‌گیری‌شان از اهداف این حوزه از دانش است.

اما هدف مطالعات فرهنگی در ایران متفاوت است. بیشتر به دنبال تحلیل و تفسیر سبک زندگی طبقه متوسط تهران و مطالعات متنی بوده است (بنگرید به کاظمی و حاج محمد حسینی، ۱۳۹۵) و از این حیث، تا کنون پژوهش عمیقی در این حوزه در راستای معرفی گروه‌های طرد شده مانند مهاجران، گروه‌های قومی، طرد شدگان شهری و دیگر خرده فرهنگ‌ها انجام نشده است. به نظر می‌رسد تاثیر پذیرفتن این رویکرد در ایران از ریشه‌های غربی‌اش یکپارچه و منسجم نبوده است. دستور کار این رویکرد و موضوعات و اهداف آن کمتر مورد توجه و ارزیابی علمی قرار گرفته است. منظور ما از دستور کار تمرکز بر موضوعات مرتبطی مانند مطالعات رسانه‌ای، مطالعات هویتی، مطالعات شهری، مطالعات متنی و یا سیاست‌گذاری فرهنگی است. گویا در هر دپارتمان علمی، بنا به علایق اساتید و دانشجویان موضوعات پراکنده‌ای مورد پژوهش قرار می‌گیرد.

بنابراین پراکندگی و ناهمگونی بخشی از فضای این رشته را در بر گرفته است (بنگرید به رضایی و همکاران، ۱۳۹۰) و به مانند بسیاری از رشته‌های علوم اجتماعی با اغتشاش و پراکندگی و نداشتن پارادایم مشخص روبروست (بنگرید به قانع‌ی راد و قلی‌پور ۱۳۸۸؛ کچویان و کریمی ۱۳۸۵؛ قانع‌ی راد ۱۳۸۳؛ اباذری ۱۳۸۲).

پژوهش حاضر در صدد است تا با در نظر گرفتن «موضوع» و «هدف» به ارزیابی مقالات علمی منتشر شده در این حوزه بپردازد. بدیهی است که با داشتن شناخت صحیحی از این دو می‌توان به ارزیابی دقیق‌تری درباره‌ی بازنمایی گروه‌های حاشیه‌ای در ایران و اهداف این برنامه پژوهشی پرداخت. از آنجا که امکان دسترسی به تمام پژوهش‌های انجام شده در این حوزه نیست چرا که برخی از آنها برای ادارات خاصی انجام شده‌اند و حق انتشار را به نویسندگان نمی‌دهند، لذا بر آن شدیم که مقالات یکی از شناخته‌شده‌ترین نشریات این حوزه تحت عنوان «فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات» را بررسی کنیم که

1. cultural studies
2. R. Hoggart
3. S. Hall

ماحصل پژوهش‌های این حوزه اعم از پایان‌نامه، پژوهش‌های تقاضامحور و یا ایده‌های مختلف را به صورت مقاله چاپ می‌کند. یکی از ویژگی‌های مهم این نشریه، این است که به موازات پاگرفتن این رشته شروع به چاپ مقالات کرده است. در این پژوهش با فراتحلیل مقالات چاپ شده در این نشریه، ارزیابی کلی از روند مقالات منتشر شده در مطالعات فرهنگی ایران هم به لحاظ موضوع و هم از نظر هدف آن‌ها به عمل آوردیم. تردید نمی‌توان داشت که هر رویکردی، موضوع، مسائل و اهداف مشخصی برای خود دارد و از اصول خاصی پیروی می‌کند و مطالعات فرهنگی ایران هم از این امر مستثنی نیست. با یک ارزیابی کلی قصد داریم نشان دهیم اهداف و موضوعات مورد بررسی مطالعات فرهنگی ایران چه بوده است؛ امری که به نظر می‌رسد با پاسخ به سوالات زیر امکان‌پذیر شود.

۱- مطالعات فرهنگی ایران چه موضوعاتی را مورد مطالعه قرار می‌دهد و از کدام موضوعات پرهیز می‌کند؟

۲- غایت این حوزه از دانش در کشور ما چیست؟

۲- پیشینه‌ی پژوهش

۲-۱: پیشینه‌ی تجربی

کاظمی و حاج محمد حسینی (۱۳۹۵) در کتابی تحت عنوان «مطالعات فرهنگی دانشگاهی در ایران» به بررسی وضعیت و عملکرد مطالعات فرهنگی در دانشگاه‌های ایران در طول دهه هشتاد هجری شمسی پرداخته‌اند و شناسایی جریان‌های اصلی درون دانشگاه‌ها را هدف مطالعه خود قرار داده‌اند. روش تحقیق در این پژوهش در دو مرحله صورت گرفته است: در مرحله نخست، کار استخراج نمونه و دسته‌بندی اطلاعات به دست آمده از مطالعه‌ی پایان‌نامه‌ها و مقالات به صورت کمی انجام شده و پایان‌نامه‌ها تحلیل محتوا شده‌اند. در مرحله بعد با توجه به پرسش‌ها و اهداف و نتایج، تحلیل کیفی ارائه شده است. یافته‌های تحقیق نشان از ابهام در چیستی مطالعات فرهنگی، طبقه متوسط محوری مطالعات فرهنگی در ایران، سلطه نظریات غربی و غفلت از فرودستان نظم اقتصادی موجود و همچنین غیر تاریخی بودن مطالعات فرهنگی از جمله چالش‌های انجام مطالعات فرهنگی در ایران عنوان شده است.

ذکایی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعات فرهنگی دانشگاهی در ایران، دستاوردها، چالش‌ها و افق‌ها» به دنبال ارزیابی دستاوردها، ظرفیت‌ها، کاستی‌ها و چالش‌های این تجربه دانشگاهی است. نتایج نشان می‌دهد که سبک زندگی، بازنمایی، تحلیل گفتمان تاریخی و نشانه‌شناسانه (به ویژه سینما و رمان) و مطالعات پسااستعماری (پسااستارگرایانه) حوزه‌های مورد مطالعه هستند. نامتعادل بودن در پرداختن به زیرطبقه‌های اجتماعی و فرهنگی (که اصطلاحاً مطالعات فرودستان خوانده می‌شود) هم در نمونه‌های تاریخی و هم در نمونه‌های معاصر وجود دارد. مطالعات فرهنگی در ایران بین‌رشته‌ای است؛ ترکیب و اختلاط مفاهیم، چشم‌اندازها و روش‌های سنت‌های مختلف در آن دیده می‌شود. مطالعات فرهنگی با چالش‌ها و محدودیت‌هایی و ابهاماتی نیز روبروست که می‌توان به دورنمای مبهم اشتغال و بازار کار، بازنمایی نادرست، ابهام در یافتن مرکز ثقل مفهومی، سیاست فرهنگی و دانشگاهی به همراه تمهیدات ناکافی نهادین اشاره کرد.

رضایی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با نام «مطالعات فرهنگی و آینده علوم اجتماعی در ایران، مطالعات فرهنگی ایرانی: انواع و آسیب‌ها» ضمن بحث پیرامون شرایط شکل‌گیری مطالعات فرهنگی در ایران، به خصیصه‌های مطالعات فرهنگی مانند مبانی فکری و معرفتی، سرچشمه‌های آکادمیک، نهادی شدن و مناقشات و گفتمان‌های مطالعات فرهنگی در ایران اشاره می‌کنند. یافته‌ها عبارتند از: نزدیکتر شدن رشته‌های علوم اجتماعی به یکدیگر از طریق مطالعات فرهنگی، نقش فرهنگ به عنوان ریسمان وحدت میان رشته‌های علوم اجتماعی. آسیب‌های پیش روی مطالعات فرهنگی نیز چنین عنوان شده‌اند: متصل نبودن به جامعه جهانی، تبدیل شدن به بخشی از مد روشنفکرانه، تبدیل شدن مطالعات فرهنگی به سرگرمی و ابتذال مفهوم مقاومت.

صدیقی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی: توافق یا تعامل؟» ضمن بررسی رابطه میان جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی از دو رویکرد ذات‌باور و تبارشناسانه یاد کرده و با اتخاذ موضعی تبارشناسانه، این رابطه را در بستر اجتماعی انگلستان و آمریکا بررسی کرده است. همچنین گسست‌های پارادایمی را که در مطالعات فرهنگی انگلستان رخ داده تشریح کرده و رابطه آن را با شرایط اجتماعی انگلستان سنجدیده است. وی در مورد مطالعات فرهنگی در ایران می‌گوید: در تقابل با جامعه‌شناسی، هیچ برنامه‌ی پژوهشی در مطالعات فرهنگی شکل نگرفت و این امر تفاوت میان تبار مطالعات فرهنگی

در ایران با انگلستان را نشان می‌دهد. بستر اجتماعی ایران هم در مقطع رویش گونه‌ای از مطالعات فرهنگی در بیرون از آکادمی و هم در مقطع آکادمیک شدن تفاوت آشکار با جامعه انگلستان دارد.

سرفراز (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه فرهنگی، پروژه‌های انتقادی» با بازخوانی سنت نظریه‌ی انتقادی و ظهور مطالعات فرهنگی بریتانیایی تلاش کرده تا یکی از اساسی‌ترین محورهای آن یعنی فرهنگ عامه‌پسند را تبیین نماید. از نظر او، مطالعات فرهنگی با مفهومی گسترده از فرهنگ کار می‌کند و به دنبال مشروعیت بخشی به همه‌ی جنبه‌های فرهنگ عامه‌پسند است. فرهنگ امری ایستا، ثابت و یا به مثابه نظامی ثابت قلمداد نمی‌شود. مطالعات فرهنگی مبنا را بیشتر بر تضاد و تقابل قرار می‌دهد تا بر نظم. مطالعات فرهنگی میان‌رشته‌ای است و هیچ اصل رشته‌ای را نمی‌پذیرد.

مقالاتی که در اینجا به عنوان پیشینه مرور شدند، اغلب شرایط پیدایش مطالعات فرهنگی و برخی مختصات آن را بررسی کرده‌اند. هرچند کارهایی که در این پژوهش‌ها صورت پذیرفته دارای جنبه‌هایی مثبت است و نقدهای خوبی هم از سوی آن‌ها بر مطالعات فرهنگی وارد شده است، اما پژوهش‌های مذکور کاستی‌هایی نیز دارند؛ از جمله‌ی این کاستی‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: بی‌توجهی به گستردگی موضوعات مورد مطالعه‌ی مطالعات فرهنگی به ویژه فرودستان؛ نادیده گرفتن تغییرات اجتماعی و فرهنگی؛ غفلت از سنت‌های پژوهی فعال در فضای مطالعات فرهنگی و مشخص نبودن دستور کار آن در ایران؛ نادیده گرفتن توانمندسازی فرودستان به عنوان بخشی از ابعاد مطالعات فرهنگی و در نهایت نپرداختن به رهایی بخشی و چگونگی توانمندسازی به عنوان یکی از اهداف اساسی مطالعات فرهنگی.

۲-۲: ملاحظات نظری

مشخصه‌ی مطالعات فرهنگی به عنوان یک رویکرد فکری، وجود روش‌ها، نظریه‌ها و سیاست‌های مهم و متنوع است. کریس روجک (۱۳۹۰) در کتاب «مطالعات فرهنگی» چهار برهه را شناسایی کرده است که عبارتند از «ملی-مردمی، متنی-نمایشی، جهانی-پسازات باوری و حکومت‌گرایی-سیاسی». از نظر او، هر کدام از این برهه‌ها، ملاک‌ها، اهداف و پیش‌فرض‌های متفاوتی را برای مطالعات فرهنگی به ارمغان آورده‌اند.

برهه‌ی ملی-مردمی: مطالعات فرهنگی در این مقطع از مارکسیسم، متدولوژی جامعه‌شناسی کلاسیک و ترکیبی از فلسفه قاره‌ای استفاده کرد تا مسائل مرتبط با زیر فرهنگ‌های مورد علاقه‌ی جوانان و عامه مردم را کشف کند. اندیشه‌های گرامشی در این دوره تأثیر زیادی بر مطالعه ارتباطات، فرهنگ و سیاست داشتند. گرامشی برای رهایی از جبر اقتصادی مارکسیسم کلاسیک بر سیاست و فرهنگ توجه ویژه‌ای داشت. وی به جای مبارزه اجتماعی بر مبنای زیربنای اقتصادی و طبقات به ترکیب‌بندی گروه‌های اجتماعی در درون سیاست پرداخت. از نظر او، جوامع دموکراتیک که نهادهای مردمی قدرتمندی دارند منطق سلطه متفاوتی دارند. آنها به جای زور از طریق اقناع و ترغیب طبقات فرودست را وادار به تبعیت می‌کنند. وی مفهوم هژمونی را برای این وضعیت خلق کرد. «هژمونی بیش از آنکه شیوه‌ی گفتار طبقه حاکم یکپارچه‌ای باشد، شیوه‌ی گفتار اتحاد و ائتلاف قدرت است. مقصود او از این اصطلاح، مجموعه‌ای از ائتلاف‌ها و تجمیع منافع حاکم است که بر فرهنگ و جامعه غلبه کند و درصدد است سلطه ملی-مردمی را مهندسی کند» (روجک، ۱۳۹۰: ۷۷). مطالعات فرهنگی در خلال این برهه در صدد برآمد تا از طریق مطالعات تجربی نقاط مختلفی از زور و مقاومت را در پیوند با یکپارچگی و ائتلاف نیروهای اجتماعی توضیح دهد. همچنین متفکران مطالعات فرهنگی بر مفهوم «روشنفکر ارگانیک» تأکید کردند تا از این طریق ورای طبقات و گروه‌های اجتماعی درباره‌ی تغییرات اجتماعی متعهد باشد و دولت را به مثابه ابزار این تغییر و تحولات در نظر گیرد و از آن طریق توجه ویژه‌ای به حاشیه‌نشینان و ستم‌دیدگان داشته باشند. به هنگام گشایش مرکز بیرمنگام توسط هوگارت، «محور پژوهش بر فرهنگ زنده و جاری طبقه کارگر تمرکز داشت. پس از هوگارت و آمدن استوارت هال، فعالیت‌های مرکز حول مسائلی چون رسانه‌های همگانی، قدرت دولتی، تحصیلات مدرسه‌ای، کنترل پلیسی و مسائل نژادی متمرکز شد. هدف از تحقیق در این مقطع پیشبرد تحولات سیاسی در جهت سوسیالیسم تعیین شد. تحت رهبری هال، فعالیت‌های مرکز حالت نظری و سیاسی بیشتری پیدا کرد» (روجک، ۱۳۹۰: ۷۹-۹۰).

برهه‌ی متنی-نمایشی (۹۵-۱۹۸۵): «در این برهه، نقش فرهنگی رمزگذاری و عنوان‌بندی متن و معنا برجسته شد» (روجک ۱۳۹۰: ۱۰۱). متفکرانی مانند بارت (۱۳۸۱ الف و ب)، دریدا (۱۳۹۶) و باختین (۱۳۹۶؛ ۱۳۹۷) الهام بخش متفکران بودند. از

نظر آنها معنا ذاتاً امری متنی است و جهان خصلتی بازنمودی و نمایشی دارد. معنا همواره سیال است و لایه‌های مختلفی دارد و جایگاه خود را در نظام نشانه‌ها پیدا می‌کنند. دنیا و ادراکات ما ذاتاً متنی است. در برهه ملی-مردمی مطالعات فرهنگی درگیر تغییرات اجتماعی و بخش مادی فرهنگ مانند نابرابری طبقاتی، طرد، تبعیض و تاریخ بود اما در برهه دوم، جای خود را به این موضوع داد که معنا چگونه از طریق متون و بازنمایی‌ها حک می‌شود. از نمونه‌های برجسته مطالعات فرهنگی در این برهه، کتاب «خرده فرهنگ» دیک هبداچ (۱۹۷۹) است. «هبداچ توانسته است با استفاده از اصطلاح بریکلاژ اشتراوس، چگونگی عمل تیپ‌سازی فرهنگی و مقاومت در برابر آن را به درستی انجام دهد» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۰۱). برهه متنی-نمایشی از تحلیل ادبی برای بررسی فرهنگ مردم، زندگی روزمره، رسانه‌ها و فیلم بهره می‌گیرد. (نک: فیسک ۱۳۸۰؛ ۱۳۸۶).

برهه‌ی جهانی شدن-پسازاد باوری (۱۹۸۰): تغییرات موسوم به «جهانی شدن» در اواخر قرن ۲۰ میلادی که با شدت و حدت بیشتری در مقایسه با پیش از آن جهان را در نوردیدند در این برهه موثر بودند. این تغییرات متأثر از تحرک فیزیکی، رسانه‌های نوین و زیرساخت‌های اینترنتی بودند که رابطه مکان، زمان و فضا را برهم زدند (بنگرید به هال ۱۳۸۳ الف و ب، گیدنز ۱۳۷۷؛ هاروی، ۱۳۹۳). در این برهه پذیرش هر گونه معنای ذاتی برای نژاد، قومیت، جنسیت و ملت دشوار شد. جریان‌های سرمایه‌مالی و محتوای فرهنگی، به همراه نهادهای سیاسی فراملی مرزهای ملی را نفوذپذیر ساخت. هویت ملی یکتایی، همگنی و پیوستگی تاریخی خود را از دست داد و به جای آن هویت‌های سیال، چندپاره و موقعیت‌مند جایگزین شدند (نک: هال و گراسبرگ، ۱۳۹۶).

این نکته رابطه مطالعات فرهنگی را با مساله ملی-مردمی تغییر داد، زیرا تحلیل مسائل فرهنگی در درون مرزهای ملی، دیگر پذیرفتنی نبود. «زیرا ارجاعات فرهنگی از سطح ملی به سطح جهانی منتقل می‌شود و برای هر فردی دسترسی پذیر است که به اتصال اینترنتی دسترسی داشته باشد. این عمل از طریق جدا کردن ریشه ارجاعات فرهنگی از زمینه ملی-مردمی و نقل مکان آن به عرصه جهانی صورت می‌گیرد» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۰۴). در ادامه این برهه، روجک به «جنبش‌های اجتماعی اشاره دارد که همگی آن‌ها بیانگر روح زمانه‌ای متمایزند که می‌داند قدرت، هویت را می‌سازد. وی بیانیه یک گروه برجسته ضد مصرف‌گرایی را به عنوان نمونه آورده است که هدف آن برچیدن ساختارهای مسلط معنا از طریق مختل کردن ارتباطات همگانی و منطق فرهنگ مصرفی است» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۱۰). سیاست هویت در دستور کار مطالعات فرهنگی قرار گرفت. هویت نظام بازنمایی و امر گفتمانی بود که رابطه زمان، مکان و فضا را در فضای جدید (مدرنیته متکثر) مفصل‌بندی می‌کرد. «اهمیت بینامتنیت و گفتمان در این است که مجموعه‌ای از مسائل مرتبط با هویت را از نو مورد تاکید قرار می‌دهد و برایشان جایگاهی جدید قائل می‌شود ... چیزی بیرون از گفتمان وجود ندارد. هویت را دیگر نمی‌توان سرنوشت و تقدیر به شمار آورد، اگرچه رابطه بین قدرت و معنا هنوز هم مشهود و برقرار است. هویت، قدرت و معنا همگی به صورت ناگزیر در گفتمان بازتاب می‌یابند و از طریق آن درک و تحلیل می‌شوند» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۰۷).

برهه‌ی حکومت‌گرایی و سیاست (۱۹۸۵): در این برهه مطالعات فرهنگی تحت تاثیر اندیشه‌های فوکو در باب «گفتمان» و «حکومت‌مندی» و همچنین ایده «حوزه عمومی» هابرماس قرار گرفت. مسئله مهم در این دوره گفتگوی آزاد و مقاومت شهروندان برای به چالش کشیدن روندهای از بالا و نظام‌های تولید فرهنگی است که مبتنی بر سرمایه و نادیده گرفتن زندگی روزمره است. متفکران این برهه بر «نقش فرهنگ در جذب سرمایه و یکپارچگی اجتماعی تاکید دارند» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۲۱). ایده‌های حکومت‌مندی با مباحث شهر خلاق و نقش فرهنگ در رشد و توسعه اقتصادی شهر قرابت بالایی دارد. «این برهه با حکومت و سیاست سروکار دارد که هنوز هم ادامه دارد و در حال تکوین خود است و بر نهادها و خط‌مشی‌هایی تمرکز می‌کند که رویه و عرف فرهنگی را ایجاد و کنترل می‌کنند» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۱۶). حکومت‌مندی به دنبال مهندسی اجتماعی است تا به قدرت‌یابی ناتوانان، فراگیری اجتماعی و عدالت اجتماعی توجه کند. سیاست‌گذاری فرهنگی به دنبال تبعیض مثبت است. «این مسئله به ویژه اشاره به چگونگی بهره‌گیری افراد و گروه‌ها از فرهنگ فراگیری و تبعیض مثبت دارد تا بتوانند خود را در موقعیت مطلوب‌تری نسبت به منابع کمیاب اقتصادی، فرهنگی و سیاسی قرار دهند» (روجک، ۱۳۹۰: ۱۲۲).

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش فراتحلیل^۱ انجام شده است. فراتحلیل هنر ترکیب تحقیقات و تحلیل تحلیل‌ها، نوعی پژوهش درباره‌ی پژوهش‌های دیگر است که می‌توان آن را مطالعه و بررسی نظام‌مند پژوهش‌های گذشته دانست. «مطالعه نتایج، یافته‌ها و نظریه‌ها با رویکردی عمدتاً انتقادی از خصوصیات بارز این روش است» (ودادهیر، ۱۳۸۹: ۳۷). شاخص‌های لازم برای بررسی متون در دو بخش هستی‌شناسی و غایت‌شناسی مطابق جدول شماره ۱ تدوین شدند.

جدول شماره ۱: مفاهیم و شاخص‌های مورد بررسی

غایت‌شناسی	هستی‌شناسی	برهه‌های چهارگانه
فهم: شرایط موجود نقد: سازوکار طرد (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی)	فرودستان (زنان، جوانان، کودکان، اقلیت‌های قومی، تهیدستان شهری، کارگران فصلی، نژاد و هویت‌های فرهنگی)	ملی - مردمی
فهم زیست جهان‌های مختلف نقد مناسبات قدرت	زندگی روزمره (زیست زنانه، زیست شبانه، زیست شهری، زیست مجردانه و پرسه‌زنی)	
فهم روال‌های فرهنگ عامه نقد مصرف‌گرایی و سبک‌های زندگی	فرهنگ عامه (مصرف متظاهرانه، نقد مصرف، مصرف فرهنگی، مد، خرید و سبک زندگی)	
فهم جهان اجتماعی از خلال متون نقد وضع موجود از خلال متون	متون فرهنگی (سینما، ادبیات، تلویزیون، موسیقی، فضای مجازی، مطبوعات و گفتمان)	متنی - نمایشی
فهم تغییرات در مدرنیته متاخر نقد وضع موجود و روندهای سلطه	جهانی‌شدن، هویت‌های فرهنگی در فضای جهانی، دیاسپورا، قومیت‌های جدید، نژاد، سیاست هویت و سیاست رخداد	جهانی - پسازاد باوری
فهم شرایط موجود نقد مناسبات قدرت و توانمندسازی سوژه‌ها	سیاست‌گذاری فرهنگی	حکومت‌مندی و سیاست

متون بررسی شده‌ی این پژوهش، ۱۵۶ مقاله‌ی علمی-پژوهشی مبتنی بر پارادایم مطالعات فرهنگی در فصلنامه‌ی انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات است که در فاصله‌ی سال‌های ۹۲ تا ۹۶ منتشر شده‌اند. این مجله در سال ۱۳۸۴ به صورت علمی-تخصصی شروع به کار کرد و پس از چاپ سه شماره، موفق به دریافت مجوز علمی-پژوهشی از وزارت علوم شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در ۵ مرحله انجام گرفت. مرحله اول: سازماندهی داده‌ها. داده‌ها بر اساس پنج مقوله‌ی فرودستان، متون فرهنگی، زندگی روزمره، فرهنگ عامه و سیاست‌گذاری فرهنگی دسته‌بندی شدند. مرحله‌ی دوم، طبقه‌بندی داده‌ها در درون هر حوزه: فرودستان (زنان، جوانان، کودکان، اقلیت‌های قومی، نژادی، تهیدستان شهری، کارگران فصلی، هویت‌های فرهنگی)، متون فرهنگی (ادبیات، سینما، موسیقی، تلویزیون، مطبوعات و رسانه‌های خبری، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و گفتمان)، زندگی روزمره (زیست زنانه، زیست شبانه، زیست شهری، زیست تجردی، پرسه‌زنی)، فرهنگ عامه (نقد مصرف، مصرف متظاهرانه، مصرف فرهنگی، مد، خرید، سبک زندگی) هستند. مرحله‌ی سوم، واری‌پرسش‌های پژوهش با توجه به داده‌ها: در بحث موضوع، هستی اجتماعی مورد پژوهش واقع شد و در بخش هدف، غایت آن مدنظر قرار گرفت. مرحله‌ی چهارم، جستجو برای توجیه داده‌ها انجام گرفت و در مرحله‌ی پنجم، نوشتن گزارش انجام گرفت.

۴- تحلیل یافته‌ها

یافته‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که این مطالعات در سه سطح دسته‌بندی خواهد شد. سطح اول که در حیطه‌ی مطالعات ملی-مردمی است، ۲۶/۵ درصد مقالات را شامل می‌شوند. این بخش شامل سه قسمت است: ۱۶/۶ درصد در حیطه‌ی مطالعه فرودستان، ۵/۱ درصد زندگی روزمره، ۴/۴ درصد فرهنگ عامه. سطح دوم که متون فرهنگی است با بیشترین فراوانی ۶۲/۱

مقالات را شامل می‌شود، در سطح سوم مقاله‌ای وجود ندارد و سطح چهارم که سیاست‌گذاری فرهنگی است، ۲/۵ درصد مقالات را شامل می‌شود. ۸/۹ درصد مقالات، سایر هستند و در هیچ کدام از مقالات جای ندارند.

جدول شماره ۲: فراوانی و درصد فراوانی مقالات بر حسب محورهای کلان موضوعی

برهه‌های چهارگانه	موضوع پژوهش	فراوانی	درصد	درصد کل
ملی - مردمی	فرودستان (زنان، جوانان، کودکان، اقلیت‌های قومی، نژاد، تهیدستان شهری، کارگران فصلی و هویت‌های فرهنگی)	۲۵	۱۶/۶	۲۶/۵
	زندگی روزمره یا «تجربه زیسته» (زیست زنانه، زیست شهری، زیست شبانه، زیست مجردی و پرسه‌زنی)	۸	۵/۱	
	فرهنگ عامه (نقد مصرف، مصرف مظاهرانه، مصرف فرهنگی، سبک زندگی، مد و خرید)	۷	۴/۴	
متنی - نمایشی	متون فرهنگی (سینما، ادبیات، تلویزیون، موسیقی، مطبوعات و رسانه‌های خبری، فضای مجازی و بازی‌های رایانه‌ای، گفت‌وگو)	۹۷	۶۲/۱	۶۲/۱
حکومت‌گری و سیاست	سیاست‌گذاری فرهنگی	۴	۲/۵	۲/۵
سایر	-	۱۴	۸/۹	۸/۹
	جمع کل	۱۵۶	۱۰۰	

بخش اول: ملی-مردمی

در این قسمت مطالعات انجام شده به سه حیطه‌ی فرودستان، زندگی روزمره و فرهنگ عامه تقسیم می‌شود.

فرودستان: فرودستان به افشاری اطلاق می‌شود که بیرون از سازوکارهای قدرت قرار دارند و به حاشیه رانده شده‌اند. کسانی که صدایشان شنیده نمی‌شود و ابزاری هم در اختیار ندارند تا بتوانند شرایط خود را تغییر دهند. از ۱۵۶ مقاله بررسی شده ۲۵ پژوهش به موضوعاتی در رابطه با شاخص‌های مورد نظر ما در این بخش اشاره کرده بودند که فراوانی و درصد آن‌ها در جدول زیر آمده است.

جدول شماره ۳: فراوانی و درصد فراوانی مقالات حوزه فرودستان

شاخص‌های فرودستان	فراوانی	درصد
زنان	۶	۲۴
جوانان	۵	۲۰
کودکان	۸	۳۲
اقلیت‌های قومی	۲	۸
نژاد	۰	۰
تهیدستان شهری	۲	۸
کارگران فصلی	۰	۰
هویت‌های فرهنگی	۲	۸
جمع کل	۲۵	۱۰۰

مطالعات حوزه‌ی زنان یکی از موضوعات جدی مطالعات فرهنگی است و این مقالات هم به درستی به بخشی از زندگی زنان پرداخته‌اند، اما این تعداد مقاله نمی‌تواند فضای زندگی زنان و یا زنانگی را پوشش دهند. این گروه اجتماعی نیمی از جامعه انسانی را تشکیل می‌دهند و مباحث اشتغال، جایگاه آن‌ها در خانواده، مقوله‌ی قدرت، الگوهای تصمیم‌گیری و پوشش نیازمند مطالعات گسترده‌تری است. دو پژوهشی که مسائل تهیدستان شهری را دستمایه کار خود قرار داده بودند از منظر جامعه‌شناختی به جایگاه تهیدستان شهری پرداخته بودند و فهمی از زندگی آنان ارائه داده بودند که در مطالعات فرهنگی نیز در مباحثی تحت عنوان «کیف قاپی» بدان اشاره شده است. این دو مقاله بررسی‌های خود را فقط بر روی تهران متمرکز کرده بودند و تهیدستان

شهری در دیگر شهرهای ایران مورد غفلت قرار داده‌اند. ۲ مقاله نیز به اقلیت‌های قومی پرداخته‌اند. به نظر می‌رسد بافت چند فرهنگی و چند قومی ایران جایگاه بیشتری برای مطالعه در این زمینه دارد و موضوع مناسبی برای مطالعات فرهنگی است. این موضوع در مطالعات فرهنگی بریتانیا از جایگاه بالایی برخوردار است و نویسندگان اصلی آن مانند استوارت هال (۱۳۹۶)، عمده مباحث خود را به این مقوله اختصاص داده است و بازیابی هویت آن‌ها، شرایط دیاسپورا و رنج دوری از خانه نزد آن‌ها را به رشته تحریر در آورده است. واقعیت این است که مطالعات فرهنگی بدون بحث هویت و قومیت مطالب زیادی برای ارائه ندارد و این مکتب فکری با این مباحث عجین شده است. اما در ایران، سنت پژوهشی منسجم و هم‌افزایانه‌ای در این حوزه شکل نگرفته است و پژوهشگران نیز چندان تمایلی در این باب از خود نشان نداده‌اند. ۵ مقاله درباره‌ی جوانان نوشته شده است که به بحث فراغت، مطالعه و سبک زندگی آنها پرداخته‌اند اما هیچکدام از این پدیده‌ها را در روندهای کلان‌تر قرار نداده‌اند و ارزیابی انتقادی از این مسائل در ایران صورت نگرفته است. مشخص نیست که آیا این حوزه‌ها در راستای کنترل نسل جوان هستند؟ آیا امکان مقاومت وجود دارد؟ یا کمکی به رشد و دانایی آنها می‌کند؟ مطالعات فرهنگی بریتانیا به مانند مفهوم قومیت بحث درباره‌ی جوانان را زمینه‌مند، نقادانه و در درون روندهای اقتصادی و اجتماعی جای داده است. ۸ پژوهش در حیطه‌ی موضوعی کودکان انجام شده است که به مسائلی مثل کودکی‌زدایی در کتاب‌های درسی، معنا و کارکرد فرزند در ایران پرداخته‌اند. ۲ مقاله در حوزه‌ی هویت‌های فرهنگی تقریر شده است که بسیار کلی و انتزاعی‌اند و گروه فرهنگی خاصی را مدنظر ندارد. علی‌الظاهر، هدف بیشتر این مقالات فهم بوده است و کمتر به نقد وضع موجود پرداخته‌اند. همان‌طور که می‌دانیم، نقد، یکی از اهداف مطالعات فرهنگی است که از طریق بررسی زمینه‌مند پدیده‌های اجتماعی به نقد سیاست‌های کلان و تلاش برای تعدیل و تخفیف ساختارهای نابرابر می‌پردازد. رسالت مطالعات فرهنگی در هنگام پا گرفتن، توجه به طبقه فرودست و افراد در حاشیه و مسائل و مشکلات آن‌ها بوده است به همین علت، آماده کردن بستری برای نشان دادن آنان که صدایشان شنیده نمی‌شود از رسالت‌های مهم مطالعات فرهنگی است. انتظار این است که مطالعات فرهنگی به تجارب زیسته‌ی اقشار مختلف توجه کند؛ بخصوص کسانی که بیرون از سازوکار قدرت قرار دارند و در حاشیه‌اند و در مقایسه با اقشار بالای جامعه با سرمایه فرهنگی و اقتصادی بالا فاقد امتیاز محسوب می‌شوند. آنچه از مقالات بررسی شده مشاهده شد این بود که مطالعات فرهنگی به گروهی خاص توجه دارد که همان طبقه متوسط است. این امر، نقدی آشکار به این رویکرد است، زیرا طبقه‌ی متوسط جزء فرودستان نیستند. این رویکرد برای رشته‌ای که داعیه‌ی تغییر در سطح جامعه را دارد نمی‌تواند نویدبخش باشد. مطالعات فرهنگی ایرانی حتی آن‌جا که به موضوع فرودستان هم می‌پردازد به شدت محافظه کار است و مداخله‌جویانه و به دنبال تغییر شرایط نیست. بر اساس داده‌ها، گویا مطالعات فرهنگی نماینده‌ی طبقه متوسط و مدگرایی خاص او در حوزه اندیشه است و از قضا و از بد حادثه، گوشه‌ی چشمی هم به طبقات فرودست دارد. از این حیث، شاید بیش از اینکه بتوان نام مطالعات فرهنگی ایرانی را بر روی این رشته و رویکرد برخاسته از آن گذاشت، باید از آن با عنوان مطالعات فرهنگی تهران با دغدغه‌های طبقه‌ی متوسط نام برد.

زندگی روزمره: زندگی روزمره یکی از مسائل و موضوعات مهم در رویکرد مطالعات فرهنگی از ابتدا تاکنون بوده است. «زندگی روزمره اصلی‌ترین قلمرو تولید معنا در رهیافت‌های نظریه پردازان مطالعات فرهنگی است» (لاجوردی، ۱۳۸۸: ۲۳). طبق بررسی‌هایی که انجام شد فقط ۷ مقاله به موضوعاتی مرتبط با زندگی روزمره (تجربه‌ی زیسته) پرداخته بودند که شرح آن‌ها در جدول زیر آمده است.

جدول شماره ۴: فراوانی و درصد فراوانی مقالات حوزه زندگی روزمره

شاخص‌های زندگی روزمره	فراوانی	درصد
زیست زنانه	۳	۳۷/۵
زیست شبانه	۰	۰
زیست تجردی	۱	۱۲/۵
زیست شهری	۲	۲۵
پرسه‌زنی	۲	۲۵
جمع کل	۸	۱۰۰

موضوعات در این بخش شامل تجربه‌ی زیسته زنان در فضای آشپزخانه، تجربه آن‌ها از خشونت، تحلیل وضعیت کنش ارتباطی در کافه‌های تهران، و پرسه‌زنی است. غایت این مطالعات رسیدن به فهمی عمیق از تجارب زیسته‌ی مختلف بود که این امر در پژوهشهای مذکور تا حدودی محقق شده است.

همان‌طور که می‌دانیم، فضاهای شهری باید به گونه‌ای باشند که همه بتوانند از آن استفاده کنند یعنی نه تنها مردان بلکه زنان، کودکان، سالمندان، معلولین هم بتوانند از این فضاها سهم ببرند. زنانی که در تهران و طبقات متوسط و بالای جامعه زندگی می‌کنند زیست شهری بسیار متفاوت‌تری از زنان در مناطق حاشیه‌نشین و حتی زنانی که در شهرستان‌ها و شهرهای کوچک زندگی می‌کنند دارند. همه این تفاوت‌ها می‌بایست در مطالعات فرهنگی ایرانی مورد توجه قرار گیرد. زندگی روزمره عرصه‌ای است که تمامی تجارب افراد، کنش‌ها و واکنش‌هایشان در آن اتفاق می‌افتد و از این رو هم نیازمند تأمل بیشتری است. این دست مطالعات زمینه‌مندی زیادی دارند که روندها، روال‌های و شیوه‌های رفتاری را با زمینه اجتماعی پیوند می‌زنند.

علیرغم تنوع و گونه‌گونی زیست‌جهان‌های متفاوت در کشور، تعداد پژوهش‌هایی که به زندگی روزمره پرداخته‌اند بسیار اندک‌اند. بنابراین نمی‌توان زندگی روزمره‌ی ایرانی را براساس این تعداد پژوهش اندک توصیف کرد و شناخت. بررسی مؤلفه‌های زندگی روزمره مانند قدم زدن در شهر و حضور مردم در حوزه‌ی عمومی می‌تواند به بهتر شناختن زیست‌جهان‌های مختلف در ایران معاصر کمک کند.

مطالعات فرهنگی می‌تواند در پی تغییر شرایط اجتماعی باشد و در سیاست نقش مداخله‌گرایانه داشته باشد. اما در ایران فاقد طرحی در مورد مداخله در عرصه سیاست حتی در سطوح خرد است. امرسیاسی یا اقتصاد سیاسی در دستور کار آن نیست و با حذف سیاست فقط به توصیف آنچه در امر واقع می‌گذرد توجه دارد. بدین ترتیب، این رشته و رویکردهای منشعب از آن، تاکنون در ایران منشأ اثر نبوده‌اند و نتوانسته‌اند ارتباطی با تجربه‌ی زیسته‌ی تمامی مردمان ساکن در فلات پهناور ایران برقرار کنند. مطالعات فرهنگی موجود در ایران بیشتر نظریه زده و نخبه‌گرا است و تمایلی به مداخله در وضعیت ندارد. این آثار مفهوم جدیدی به ما ارائه نمی‌دهند و از رویکرد مورد استفاده‌شان فراتر نمی‌روند و چیزی بر دانش کنونی ما از وضعیت نمی‌افزایند. مفاهیم همانی است که پیش‌تر توسط واضعان این نظریه‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند و پژوهشگران دوباره همان مفاهیم را بدون اندک جرح و تعدیلی بر روی موضوعاتی چند اعمال می‌کنند. بنابراین آنچه به حاصل می‌شود چیزی جز تکرار مبتذل همان مفاهیم و رویکردها نیست و فقط صورتی کاریکاتورگونه از آنها در نظر می‌آید. مطالعات فرهنگی ایرانی نتوانسته است که مفاهیم انتزاعی را با زمینه‌ی اجتماعی خود به درستی سازگار کند. شاید از همین روست که چندان نمی‌توان انتظار تغییر در متن مناسبات اجتماعی را داشت. اگر مطالعات فرهنگی می‌خواهد تغییری در وضعیت ایجاد کند باید به تحلیل‌های غیر متنی نیز متوسل شود و به صورت تجربی و انتقادی پدیده‌ها را مطالعه کند و در مقام محقق‌ی فعال به تغییر و بهبود فضا نیز بیایند.

فرهنگ عامه: فرهنگ عامه از دیگر موضوعات مهم در رویکرد مطالعات فرهنگی از لحظه به وجود آمدن آن در مکتب بیرمنگام تاکنون بوده است. در فرهنگ عامه موضوعاتی از قبیل مصرف، مد، خرید و سبک زندگی اهمیت دارند. «اهمیت اجتماعی فرهنگ عامه در دوره معاصر بر اساس نزدیکی هویت آن با ایده‌ی فرهنگ توده‌ای تصور پذیر است. پیدایش رسانه‌های جمعی و افزایش روند تجاری شدن فرهنگ و اوقات فراغت منجر به مسائل، علائق و بحث‌هایی شد که هنوز هم مطرح هستند» (استریناتی، ۱۳۸۴: ۲۳). از ۱۵۶ مقاله‌ی مورد بررسی، ۹ مقاله با عناوینی که ذیل مفهوم فرهنگ عامه قرار می‌گرفتند وجود داشت که در جدول زیر فراوانی و درصد فراوانی آن‌ها آورده شده است.

جدول شماره ۵: فراوانی و درصد فراوانی مقالات حوزه فرهنگ عامه

شاخص‌های فرهنگ عامه	فراوانی	درصد
مصرف فرهنگی	۲	۲۸/۵۷
مصرف متظاهرانه	۱	۱۴/۲۸
نقد مصرف	۰	۰
مد	۰	۰
خرید	۰	۰
سبک زندگی	۴	۵۷/۱۴
جمع کل	۷	۱۰۰

بیشتر مطالعات انجام شده در حوزه فرهنگ عامه مربوط به سبک زندگی هستند که ۴ مقاله را شامل می‌شود. این مطالعات توصیفی هستند و زمینه‌ی اجتماعی آنها طبقه‌ی متوسط تهرانی است. در رابطه با سایر شاخص‌ها، یا مطالعات اندک است و یا پژوهشی به آنها اختصاص داده نشده است. غایت برخی از مقالات، رسیدن به فهم و شناخت بوده است. برخی نیز به تحلیل و یا توصیف موضوع بسنده کرده‌اند، بدون آنکه هدفشان فهم یا نقد باشد. بدین روی در حوزه‌ی فرهنگ عامه، سنت پژوهشی خاصی شکل نگرفته است و آثار این بخش انسجام خاصی ندارند.

به نظر می‌رسد که این فصلنامه سنت پژوهشی مشخصی ندارد به این معنا که مقالات با هر موضوع و هر رویکردی به چاپ می‌رسند و انتشار می‌یابند و هیچ قاعده و مرزی در این زمینه تعیین نشده است. مقالات چه در زمینه‌ی موضوع و چه در زمینه‌ی رویکرد و نظریه‌ی مورد استفاده از پختگی و قوام مناسبی برخوردار نیستند. اینکه مطالعات فرهنگی در ایران به طور کلی متأثر از چه سنتی است جای بحث دارد. اما آنچه شاهد آنیم، ناهمگونی بین سنت‌ها، نظریه‌ها و روش‌های مورد استفاده در مطالعات فرهنگی ایران است. اگرچه ادعا می‌شود که این رویکرد در ایران متأثر از سنت بریتانیایی است اما در عمل دغدغه‌های این سنت نظری را ندارد. طبقه‌ی کارگر اصلی‌ترین دغدغه‌ی مطالعات فرهنگی بریتانیا است که در مطالعات فرهنگی ایران مغفول واقع شده است. علاوه بر سنت بریتانیایی در مطالعات فرهنگی ایران، شاهد استفاده از سنت‌های فکری دیگری همچون سنت فرانسوی، آلمانی و... هستیم که نشان از عدم یکپارچگی و تناسب نظریه‌ها دارد.

بخش دوم: متنی - نمایشی

در این بخش مطالعاتی مد نظر قرار دارند که درگیر تولید معنا هستند و شامل ادبیات، تلویزیون، سینما، موسیقی، مطبوعات، فضای مجازی و گفتمان است.

متون فرهنگی: ۹۷ مقاله در این حیطه نگاشته شده است که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود. بیشتر مطالعات در این بخش در حوزه مطبوعات و رسانه‌های خبری قرار دارند. غالب پژوهش‌ها در مطالعات فرهنگی ایران متعلق به بخش متون فرهنگی است که این امر نشان‌دهنده توجه این رویکرد به مطالعه متون است.

جدول شماره ۶: فراوانی و درصد فراوانی مقالات بخش متون فرهنگی

درصد	فراوانی	شاخص‌های متون فرهنگی
۱۱/۳۴	۱۱	ادبیات
۱۹/۷۹	۱۹	سینما
۱۶/۴۹	۱۶	تلویزیون
۲/۰۶	۲	موسیقی
۲۲/۶۸	۲۲	مطبوعات و رسانه‌های خبری
۱۱/۳۴	۱۱	فضای مجازی و بازی‌های رایانه‌ای
۱۶/۴۹	۱۶	گفتمان
۱۰۰	۹۷	جمع

۱۱ مقاله در حوزه‌ی ادبیات به ویژه رمان هستند. موضوعات از تنوع زیادی برخوردارند. پژوهشگران توانسته‌اند به بازنمایی موضوعات مختلفی همچون تجربه‌ی زیسته، شرایط اجتماعی و سیاسی پردازند. ۱۶ مقاله در حوزه تلویزیون قرار دارد و موضوعات مختلفی از زنان گرفته تا نابرابری جنسیتی و همچنین رویدادهای سیاسی و اجتماعی را در بر گرفته است. موضوعاتی که اغلب در سطح جامعه عیان هستند از طریق متون مذکور مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. به باور ما، هرچند این مطالعات خوب و دقیق هم انجام گرفته باشند، اما نباید پدیده‌های اجتماعی را صرفاً به مطالعه‌ی متنی محدود کرد. ۲ مقاله نیز در رابطه با موسیقی وجود داشت که این مقالات به خوبی حیات دو گونه‌ی موسیقیایی را برجسته کرده بودند. ۱۹ مقاله مربوط به حوزه سینما بود. مطالعات در این حوزه از کیفیت خوبی برخوردار بودند. این مطالعات، حوزه زنان، خانواده، قومیت، سلامت و... را پوشش داده‌اند.

مطبوعات و رسانه‌های خبری یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعاتی در فصلنامه‌ی انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطاتند زیرا رشته ارتباطات و رسانه در دانشگاه‌ها دارای قدمت زیادی است و مقالات آنها در این مجله چاپ می‌شوند. ۲۳ مقاله مربوط به موضوعاتی در حوزه مطبوعات است که مطالعات از تنوع زیادی برخوردارند. حوزه دیگری که مطالعات فرهنگی

به آن ورود کرده است فضای مجازی و بازی‌های رایانه‌ای است که ۱۱ مقاله در این حوزه نگاشته شده است. مقالات در این بخش از جهات مختلف این پدیده نوظهور را مورد بررسی قرار داده‌اند. برخی مقالات در این بخش قرار داشتند که ما آن‌ها را تحت عنوان گفتمان دسته‌بندی کردیم که ۱۱ مقاله را شامل می‌شوند. این مقالات بیشتر مباحث نظری را مطرح کرده بودند. غایت مطالعات در بخش متون فرهنگی، فهم و رسیدن به شناخت بوده است که در اغلب آن‌ها این فهم تا حدی حاصل شده است. دیدگاه انتقادی در این مطالعات کم‌تر به چشم می‌خورد و به نظر می‌رسد آنچه حاصل آمده تلاش برای فهم بوده است تا نقد. با این تفاسیل، مطالعات فرهنگی در ایران در برهه‌ی دوم مورد نظر روجک باقی مانده است و حرکتی برای پرداختن به دو حوزه‌ی دیگر از سوی پژوهشگران این رویکرد در ایران مشاهده نمی‌شود و همچنان مطالعات در حیطه متن و عوامل وابسته به آن متمرکز است. مطالعات متنی کمتر به واقعیت‌های اجتماعی می‌پردازند و بیشتر در حیطه بازنمایی واقعیت قرار دارند. این دست مطالعات برنامه‌ای برای تغییر و یا توانمندسازی افراد جامعه ندارند. امرسیاسی در این مطالعات به مقاومت‌های جزئی همچون خوانش مخالف تقلیل پیدا کرده است.

علی‌رغم سپری شدن بیش از دو دهه از آغاز رویکرد مطالعات فرهنگی در ایران، همچنان توجه بر بررسی متون متمرکز است و اغلب مطالعات هم در این باره بوده است؛ به طوری که از ۱۵۶ مقاله، ۹۶ مقاله در بخش متون فرهنگی قرار داشت و این نشان از متن‌محور بودن مطالعات فرهنگی ایرانی دارد. حتی در همین تحلیل‌های متنی مانند سینما و تلویزیون به رویکردهای خاصی توسل جسته شده است و از سایر رویکردهای بدیل نیز پرهیز شده است. مطالعات متنی موجب نادیده گرفتن زمینه اجتماعی از طرف این رویکرد شده است. مقالات متن‌محوری که مورد بررسی قرار گرفته‌اند بیشتر به صورت بررسی اسناد تاریخی بوده‌اند. مکتب بیرمنگام کار خود را با متن ادبی آغاز کرد اما رفته رفته از متن فاصله گرفتند و مطالعات زمینه‌ای و غیر متنی را در دستور کار خود قرار دادند و به بررسی رابطه‌ی فرهنگ و قدرت پرداختند. مطالعات فرهنگی در ایران همچون تبار غربی‌اش، کارش را با متن آغاز کرد اما نتوانست خود را از حصار متن خارج کند و کماکان شمار مطالعات این حوزه درصد بالایی از پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده است. بیشتر مطالعات با تقلیل واقعیت به بازنمایی یا متن، بررسی مسائل را به صورت عملگراییانه کنار گذاشته‌اند و به همین دلیل ما کمتر شاهد مطالعاتی زمینه‌مند هستیم.

بخش سوم: سیاست‌گذاری فرهنگی

آخرین بخش از تحلیل یافته‌ها مربوط به بحث سیاست‌گذاری فرهنگی است. ۴ مقاله در حوزه‌های مشارکت شهروندی در فرآیند مدیریت شهری، راهبردهای صنعت نشر از منظر مدیریت شهری، ریشه‌های فکری سیاست‌گذاری فرهنگی انقلاب اسلامی و حیات سیاسی تابلوهای خبری دانشجویی مطالعاتی بودند که در حیطه سیاست‌گذاری فرهنگی انجام شده‌اند. هدف این مطالعات به ترتیب تاثیر فعالیت‌های فرهنگی شهرداری بر افزایش فرهنگ مشارکت شهروندی، بررسی رویکردها و راهبردهای مدیریت شهری تهران برای رونق صنعت نشر، فهم چگونگی هژمونیک ساختن سیاست‌های فرهنگی در بین دانشگاه از طرف سیاست‌گذاران فرهنگی و فهم چگونگی عاملیت تابلوهای سیاسی است. همان‌طور که میلنر و براویت در شرح آرای تونی بنت می‌گویند، «مطالعات فرهنگی باید شکل‌گیری سیاست و تولید آن چه او دانش مفید نامید را کانون توجه خود قرار دهد و در خدمت جامعه و سیاست قرار بگیرد» (میلنر و براویت، ۱۳۸۵: ۳۰۷). سیاست‌گذاری فرهنگی یک سنت استرالیایی است که بیشتر گفتگو و مذاکره با دولت را در دستور کار قرار می‌دهد. از چشم‌انداز این سنت، گاهی اوقات به جای اینکه به سوی جامعه و مردم رفت باید با دولت هم وارد گفتگو شد. مطالعات فرهنگی به دنبال خلق و تولید آگاهی نزد سوژه‌ها است؛ آگاهی نوینی که قرار است با اتکا به آن رهایی از ستم، تبعیض و نابرابری مقدور شود. در سنت مطالعات سیاست‌گذاری فرهنگی هم هدف این است که با دولت گفت و گو شود تا شرایط نهادی لازم برای تغییر ذهنیت سوژه فراهم شود. در مطالعات مربوط به سیاست‌گذاری فرهنگی هدف، اصلاح سیاست‌ها از بالا از طریق گفتگوی روشنفکران با دولت است؛ گفتگو و چانه‌زنی به شیوه‌ای که بتوان سیاست‌ها را اصلاح کرد و به جای روشنفکر فرهنگی از منتقد فرهنگی یا تکنیسین فرهنگی بهره برد. دغدغه‌ی مطالعات سیاست‌گذاری فرهنگی، گفتگو و مذاکره از بالا و متوجه دولت است و علاقه‌ی مطالعات فرهنگی پیگیری همین گفت و گو و مذاکره از پایین و رو به جامعه است. از این حیث شاید بتوان گفت که روشنفکران حوزه‌ی مطالعات فرهنگی در ایران فاقد زبان ارتباطی مؤثر با دولت برای اصلاح سیاست‌ها

به خصوص در حوزه فرهنگ هستند و شاید از همین رو هم هست که در بحث سیاست‌گذاری فرهنگی و برهه‌ی حکومت‌گری و سیاست ورود پیدا نکرده‌اند.

به نظر می‌رسد توانمندسازی سوژه‌ها و مداخله در زندگی آنها را بتوان در این حیطة نیز جستجو کرد. فرآیند توانمندسازی و به مرحله‌ی اجرا و عمل درآوردن آن، چیزی است که رهایی‌بخشی برای سوژه‌ها را نیز به همراه دارد. تغییر ذهنیت سوژه‌ها می‌تواند به رهایی‌بخشی منجر می‌شود و توانمندسازی هم می‌تواند به تغییر شرایط مادی و زندگی اجتماعی سوژه‌ها بیانجامد. توانمندسازی یک فرآیند دوسویه است، به این معنا که علاوه بر تغییر شرایط از سوی نهادها، خود گروه‌ها و اقشار در حاشیه و محروم هم در این فرآیند می‌توانند با مشارکت‌شان به بهبود وضعیت خود کمک کنند. در این جا گریزی به مفهوم روشنفکر ارگانیک می‌زنیم. روشنفکران ارگانیک می‌توانند هدایت‌کننده و تسهیل‌گر فرآیند رهایی‌بخشی باشند. همان‌طور که می‌دانیم مطالعات فرهنگی اساساً برای توانمند ساختن به وجود آمده است، یعنی به افراد در حاشیه کمک کند که دنیای اطراف خود را بهتر ببینند و به آن آگاهی پیدا کنند و از این طریق منابعی را که از آن محروم هستند، بشناسند و سعی در تغییر آن داشته باشند. توانمندسازی می‌تواند در تغییر ذهنیت و همچنین در تغییر شرایط از بالا به پایین نیز تجلی یابد. بنابراین مطالعات فرهنگی اگر می‌خواهد به این هدف نائل آید باید از تفکر انتزاعی فاصله گرفته و بیشتر به مطالعات تجربی و عینی روی آورد و همچنین برای مسائل جامعه راهکاری متناسب با شرایط اجتماعی بومی ارائه دهد.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

بیش از دو دهه از آغاز به کار رشته‌ی مطالعات فرهنگی در دانشگاه‌های ایران می‌گذرد. این حوزه از دانش دارای برخی ویژگی‌هاست که آن را متفاوت از آبخور اصلی خود در مکتب بیرمنگام می‌سازد.

زمینه‌مندی: مطالعات فرهنگی ماهیتاً دانشی زمینه‌مند است. این نوع از مطالعات کمتر انتزاعی است و به امر واقع، شرایط امکان رخدادهای اجتماعی، روابط قدرت و مناسبات ناشی از آن توجه دارد. از چشم‌انداز این رویکرد، موضوعات مورد بررسی باید از متن جامعه بیرون بیاید و شرایط اجتماعی را در نظر بگیرد. مطالعات فرهنگی در ایران بیش از حد انتزاعی است و چندان زمینه‌مند نیست. علاوه بر این، استفاده از رویکردها هم دلخواهانه و نیندیشیده است و بدون توجه به زمینه اجتماعی از رویکردها و نظریه‌ها استفاده می‌شود.

رهایمی بخشی: مطالعات فرهنگی در ایران محصور در فضای دانشگاه و در شرایط بی‌ارتباطی با جامعه است. این حوزه از مطالعه نه تنها نقدی جدی از وضعیت جامعه ارائه نمی‌دهد بلکه بر حسب علائقی خاص و مشخص نیز دانش خود را بنا نمی‌نهد. بنابراین با چنین شرایطی نمی‌توان از این رویکرد انتظار تحقق رهایمی‌بخشی در سطح ماتریالیسم نیروها را داشت. رهایمی‌بخشی چیزی است که در خود دانش نهفته است. دانش معطوف به علاقه‌ای است که از پیش نقد وضعیت موجود را مفروض می‌گیرد. ایده‌ی رهایمی‌بخشی ایده مهمی است و مطالعات فرهنگی زمانی رهایمی‌بخش است که وضعیت اجتماعی را نقد کند. بدیهی است که تلاش نکردن برای شنیده شدن صدای فرودستان و بازتولید شرایط موجود به رهایمی‌بخشی نخواهد انجامید.

نادیده گرفتن فرودستان و توجه به طبقه متوسط تهرانی: غایت مطالعات فرهنگی توجه به فرودستان و افراد در حاشیه به همراه مسائل و مشکلات آنها بوده است تا از این طریق ضمن بازنمایی مشکلات آنها، زمینه‌ی تغییر برای ارتقای کیفیت زندگی‌شان را فراهم آورد. اما این رویکرد در ایران به دنبال موضوعاتی رفته که با نیازهای این قشر از جامعه منطبق نیست و توجه خود را به طبقه متوسط، آن هم طبقه‌ی متوسط تهرانی معطوف کرده است.

تغییر اجتماعی: مطالعات فرهنگی از همان آغاز تکوین‌اش در تجربه‌ی غربی همواره مخالف سیاست‌زدایی بوده است و برنامه‌هایی برای مداخله در این حوزه داشته است، اما در ایران فاقد طرحی در مورد مداخله در عرصه سیاست است و با حذف سیاست از دستور کار خود به دانشی خنثی تبدیل شده است.

متن‌محور بودن: غالب مطالعات انجام گرفته در حوزه‌ی مطالعات فرهنگی ایرانی متن‌محورند و جامعه را از خلال متن بررسی می‌کنند. برای مثال، وضعیت زنان، نابرابری، وضعیت کودکان، طرد و تبعیض در درون این متن کنکاش شده‌اند. این در حالی است که در جامعه ایران به راحتی می‌توان این موضوعات را با تکنیک مشاهده بررسی کرد. واقعیات چنان عیان و دم دست

1. Contextualization

هستند که نیازی به امر واسطی چون متن نیست. بنابراین، بیشتر مطالعات با تقلیل واقعیت به بازنمایی یا متن بررسی مسائل را به صورت عملگرایانه کنار گذاشته‌اند و به همین دلیل ما کمتر شاهد مطالعاتی زمینه‌مند هستیم.

نداشتن سنت پژوهشی: مقالاتی وجود داشتند که در هیچ کدام از شاخص‌های مورد نظر ما قرار نگرفتند، تعدادی از مقالات هم بودند که با رویکرد مطالعات فرهنگی انجام نگرفته بودند اما در فصلنامه مطالعات فرهنگی به چاپ رسیده‌اند. تمام سنت‌های پژوهشی مطالعات فرهنگی در ایران نماینده دارند و نمی‌توان الگوی مشخصی را بر فضای آن رصد کرد. نداشتن برنامه پژوهشی منجر به ناهمگونی و نداشتن سنت مشخص منجر شده است.

بی‌توجهی به سیاست‌گذاری فرهنگی: مطالعات فرهنگی در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی ضعیف عمل کرده است، یا اساساً خواسته درگیر این حوزه شود و یا نمی‌داند سیاست‌گذاری فرهنگی چیست، به تبع آن مطالعات چندان هم در این زمینه انجام نشده است و این یکی از نقاط ضعف این رویکرد در ایران است. سیاست‌گذاری فرهنگی و دخالت در آن یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعاتی در مطالعات فرهنگی است که لازمه‌اش نقد سیاست‌های دولت درباره‌ی مسائل مختلف علی‌الخصوص فرهنگ است. به دلیل نداشتن سنت پژوهشی مشخص بحث سیاست‌گذاری فرهنگی را مورد توجه قرار نداده است. بحث دیگری که باید بدان پرداخت این است که مطالعات فرهنگی در ایران به دلیل آنکه بیش از حد به بررسی متون توجه دارد در نتیجه قادر نیست که به سیاست‌گذاری فرهنگی بپردازد. بنابراین توجه این رویکرد به سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و همچنین تصمیم‌هایی که در سطح کلان جامعه گرفته می‌شود می‌تواند باعث غنای هرچه بیشتر مطالعات این رویکرد در ایران شود و ما شاهد مطالعات کاربردی‌تر و عملگرایانه‌تری باشیم.

همانطور که گفته شد مطالعات در این حوزه زمینه‌مند نیستند، از نظریه‌های موجود فراتر نمی‌روند و آن‌ها را بومی نمی‌سازند. در این مطالعات مفهوم جدیدی خلق نمی‌شود. همچنین باید یادآور شد که مطالعات فرهنگی در ایران به شدت انتزاعی است و چندان عملگرایانه و تجربی به سراغ پدیده‌ها نمی‌رود و فقط به توصیف بسنده می‌کند. یکی دیگر از دلایل ضعف مطالعات در این رویکرد شاید فقدان یک گفتمان مشخص و نبود سنت پژوهشی در میان پژوهش‌های انجام شده است. ضعف منابع و پژوهش‌های زمینه‌مند درباره شاخص‌های مورد بررسی سبب می‌شود که این پژوهش‌ها با توجه به زمینه خاص اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه ما کمتر سودمند به نظر برسند. به نظر می‌رسد بخشی از مطالعات فرهنگی در ایران به خدمت بازار درآمده است و دغدغه عدالت فراموش شده است. با این تفاسیر، مطالعات فرهنگی به تولید روشنفکر ارگانیک که حال از آن به عنوان غایت مطالعات فرهنگی نام برد نمی‌انجامد. شاید بهترین راه ارزیابی عملکرد مطالعات فرهنگی در هر جامعه‌ای شناسایی تولید یا تولید نکردن همین روشنفکران ارگانیک باشد، کسانی که دغدغه‌شان نقد جامعه و توانمند ساختن طبقات فرودست است. به نظر می‌رسد که سازوکارهای هم‌بسته‌ی مطالعات فرهنگی چه در سطح نهادی و چه در سطح گفتمانی در ایران معاصر به جای اینکه تولید این نوع از روشنفکر باشد بیش از همه روشنفکر سنتی تولید می‌کند. اداری سازی و بازاری سازی علم و دانش در فضای دانشگاهی امروز ما مانع از پیدایش روشنفکر ارگانیک شده است. مطالعات فرهنگی در وضعیت فعلی جولانگاه پژوهشگرانی است که حافظ منافع طبقه متوسط هستند و فقط دغدغه‌ی این طبقه را دارد و به عنوان نماینده‌ی این طبقه عمل می‌کند. شاید از همین روست که دیدگاه انتقادی ندارد. در آخر به نظر می‌رسد که این رویکرد در ایران به چیزی در خور توجه برای جامعه منجر نمی‌شود، زیرا دانش خاصی که از این رهگذر به نام مطالعات فرهنگی تولید شده است نه انتظار مخاطب خاصی برای آن هست و نه انسجامی در آن یافت می‌شود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- اباذری، یوسف علی. (۱۳۸۲). «حل مسئله»، نامه علوم اجتماعی، ۱ (۲۱)، ۳۰۳-۳۱۸.
- استریناتی، دومینیک. (۱۳۸۴). مقدمه‌ای بر نظریه‌های فرهنگ عامه. ترجمه: ثریا پاک‌نظر، تهران: نشر گام نو.
- باختین، میخائیل. (۱۳۹۶). تحلیل مکالمه‌ای: جستارهایی دربارهٔ رمان. ترجمه: رویا پورآذر، تهران: نی.
- باختین، میخائیل. (۱۳۹۹). زیبایی‌شناسی و نظریهٔ رمان. ترجمهٔ کنایون شهپرزا، تهران: کتاب آبان.
- بارت، رولان. (۱۳۸۱). اسطوره در زمان حاضر. ترجمه: یوسف اباذری، فصلنامه ارغنون، ۱۸، ۸۵-۱۳۵.
- بارت، رولان. (۱۳۸۱). برج ایفل، ترجمه: یوسف اباذری، فصلنامه ارغنون، ۱۹، ۳۱-۴۴.
- دریدا، ژاک. (۱۳۹۶). درباره گراماتولوژی. ترجمه: مهدی پارسا، تهران: شوندا.
- ذکایی، محمد سعید. (۱۳۹۲). مطالعات فرهنگی دانشگاهی در ایران، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۶ (۱)، ۱-۲۲.
- رضایی، محمد، کاظمی، عباس و ناظر فصیحی، آزاده. (۱۳۹۰). مطالعات فرهنگی و آینده علوم اجتماعی در ایران. برگ فرهنگ، ۲۳، ۳۶-۵۹.
- روجک، کریس. (۱۳۹۰). مطالعات فرهنگی. ترجمه: پرویز علوی، تهران: تانیه.
- سرفراز، حسین. (۱۳۸۸). مطالعات فرهنگی پروژه‌های انتقادی. ره آورد سیاسی، ۲۳ و ۲۲، ۱۲۶-۱۰۹.
- صدیقی، بهرنگ. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی: تقابل، توافق یا تعامل؟ فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۷ (۲۴)، ۱۱-۳۸.
- فیسک، جان. (۱۳۸۰). فرهنگ تلویزیون. ترجمه: مژگان برومند، فصلنامه ارغنون، ۱۹، ۱۴۲-۱۲۵.
- قانع‌ی‌راد، محمد امین. (۱۳۸۳). گفتگوی پیش‌الگوی در جامعه‌شناسی ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۵ (۱)، ۵-۳۹.
- قانع‌ی‌راد، محمد امین و قلی‌پور، سیاوش. (۱۳۸۸). شناخت و علائق در جامعه‌شناسی ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران (مطالعه موردی): مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران ۱۳۸۵-۱۳۸۱، ۱۰ (۲)، ۳-۳۱.
- کاظمی، عباس و حاج حسینی، محبوبه. (۱۳۹۵). مطالعات فرهنگی دانشگاهی در ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- کچویان، حسین و کریمی، جلیل. (۱۳۸۵). پوزیتیویسم و جامعه‌شناسی در ایران. نامه علوم اجتماعی، ۲۸ (۲)، ۵۴-۲۸.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). پیامدهای مدرنیت. ترجمهٔ محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
- لاجوردی، هاله. (۱۳۸۸). زندگی روزمره در ایران مدرن با تامل در سینمای ایران. تهران: نشر ثالث.
- میلنر، آندرو و براویت، جف. (۱۳۸۵). درآمدی بر نظریه فرهنگی معاصر. ترجمه: جمال محمدی، تهران: نشر ققنوس.
- ودادهیر، ابوعلی. (۱۳۸۹). فراترکیب نتایج، واکاوی‌های کیفی و مطالعات فرهنگی: واقعیت یا توهم. برگ فرهنگ، ۲۲، ۲۴-۴۵.
- هاروی، دیوید. (۱۳۹۳). وضعیت پسامدرنیته: تحقیق در خاستگاه‌های تحول فرهنگی، ترجمه: عارف اقوامی‌نژاد، تهران: پژوهشکده.
- هال، استوارت. (الف ۱۳۸۳). بومی و جهانی: جهانی شدن و قومیت. ترجمه: بهزاد برکت، فصلنامه ارغنون، ۲۴، ۲۶۲-۲۳۹.
- هال، استوارت. (ب ۱۳۸۳). هویت‌های قدیم و جدید، قومیت‌های قدیم و جدید. ترجمه: شهریار وقفی‌پور، فصلنامه ارغنون، ۲۴، ۳۱۹-۳۵۲.
- هال، استوارت و گراسبرگ، لارنس. (۱۳۹۶). پروبلماتیک هویت در مطالعات فرهنگی: هویت و جهانی شدن. ترجمه: سیاوش قلی‌پور و علیرضا مرادی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

References

Hebdige, D. (1979). *Subculture: The Meaning if Style*. London: Methuen.